

/ 95 LAT

MDSM IJBS IYMC

Internationales
Auschwitz Komitee
International
Auschwitz Committee
Comité International
d'Auschwitz
Międzynarodowy
Komitet Oświęcimski

Józef Szajna z cyklu Mrowiska, własność MDSM w Oświęcimiu

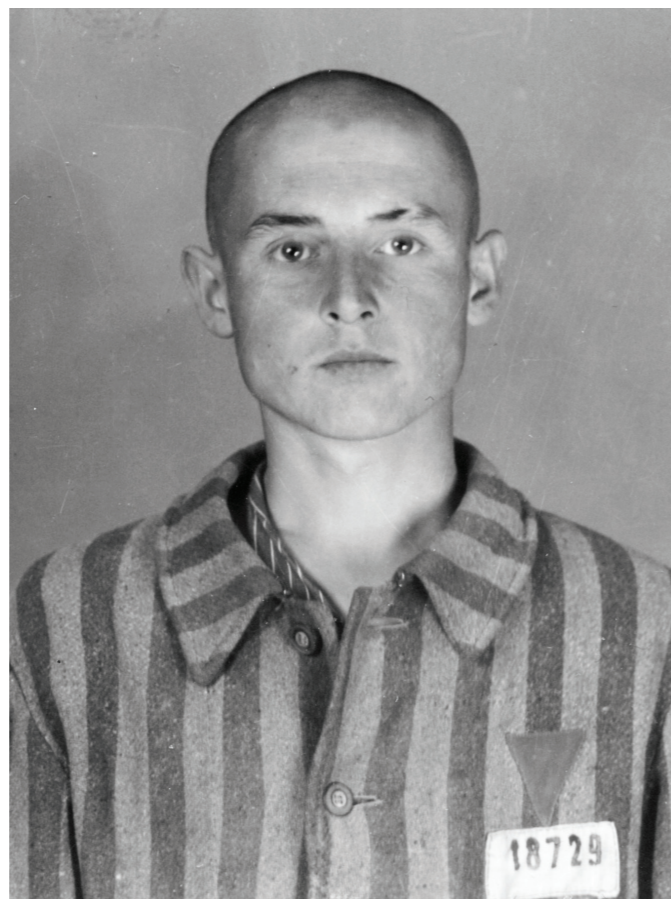
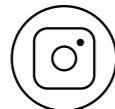
JÓZEF SZAJNA. W 80. ROCZNICĘ WYZWOLENIA

MDSM, OŚWIĘCIM, UL. LEGIONÓW 11
WYSTAWA BĘDZIE PREZENTOWANA DO 15.03.2025

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu działa od 1986 r.

Jest polsko-niemiecką instytucją edukacji pozaszkolnej, powołaną przez Akcję Znak Pokuty / Służby dla Pokoju i Miasto Oświęcim przy wsparciu byłych więźniów KL Auschwitz zrzeszonych m.in. w Międzynarodowym Komitecie Oświęcimskim. Od 1995 r. MDSM-em zarządza polsko-niemiecka Fundacja na Rzecz MDSM. Dom Spotkań, położony na styku miasta Oświęcim i byłego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz-Birkenau, jest miejscem, gdzie pod opieką doświadczonych pedagogów można przygotować i podsumować wizytę w Miejscu Pamięci Auschwitz-Birkenau.

MDSM jest miejscem spotkań międzynarodowych i międzypokoleniowych, forum wymiany myśli, porozumienia między narodami, dialogu ponad granicami kulturowymi, religijnymi i społecznymi.

Fotografia obozowa Józefa Szajny
Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau

Muzeum Śląskie posiada w swoich zbiorach najbogatszą w Polsce kolekcję dzieł Szajny, których wybór odnoszący się do obozowych doświadczeń prezentujemy na wystawie pt. **Józef Szajna. W 80. rocznicę wyzwolenia**. Projekt zakłada prezentację dzieł wywodzących się bezpośrednio z doświadczenia zagłady, skomponowanych jako instalacja obiektów przestrzennych i obrazów. Na pierwszym planie ekspozycji stoją *Reminiscencje* (1969–1990), monumentalna forma mówiąca o wiecznej pamięci nieobecnych. W instalacji użyto jednego z najważniejszych symboli, jakimi posługiwał się Józef Szajna w swojej twórczości od lat pięćdziesiątych – sylwety. W spektaklu *Jaki piękny dzień* z 1958 r. zrealizowanym w Starym Teatrze w Krakowie został jedynie zasygnalizowany, by w *Rzeczy listopadowej* z 1969 r. (Teatr Śląski) wybrzmieć w pełni. Instalacja *Reminiscencje* powstała w 1969 r. na zamówienie Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Następnie prezentowana była w Galerii Współczesnej w Warszawie oraz w BWA w Lublinie. W 1970 r. została zaprezentowana na XXXV Biennale w Wenecji i została kupiona przez prywatnego kolekcjonera F. Johnssena. W późniejszych latach, do 1990 r., jej fragmenty, komponowane przez Szajnę w różnych wariantach, były prezentowane na wystawach sztuki światowej: Recklighausen (1971), Frankfurt (1978 i 1988), Essen (1990). Pierwsza wersja jest obecnie własnością Miejsca Pamięci obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie. Muzeum Śląskie posiada w swoich zbiorach

drugą, uproszczoną wersję instalacji. Praca zawiera wizerunek prof. Ludwika Pugeta, pedagoga krakowskiej ASP, zamordowanego w Auschwitz, oraz symboliczne wizerunki artystów pomordowanych w czasie II wojny światowej. Wycięta z obozowej fotografii sylweta przybrała formę tarczy, do której prowadzi brama – ślad opustoszałego po ofierze miejsca. Piętnaście sylwet różnej wielkości pokrywają „mrowiska” obozowych fotografii, płótna i sznury. Nie zawiera połamanych sztalug, charakterystycznych dla pierwszej wersji. Forma *Reminiscencji* przekształcała się z environmentu w scenografię aż do słynnego spektaklu *Replika* (Edynburg, 1971). Połączona forma sylwety i bramy funkcjonuje u Szajny stale i multiplikuje od 1969 r. Prezentowana jest wraz z cytatem:

„Reminiscencje to nie tylko rzecz o pamięci, ale ostrzeżenie przed zagładą i dziś możliwą. To świat wielkiej ciszy, która obrazuje nagle przerwane życie”.

W zagłębieniu podłogi usytuowano figury teatru: Ciężarną, Postać z kółkiem, Leżącą ze spektakli *Replika* i *Ślady*. Dopełnieniem obrazu są kompozycje: *Ostatnia stacja*, *Oświęcim I*, *Sylwety*, *Apel*.

Kompozycje Szajny nie są piękne, mają poruszać, odzwierciedlać stan jego emocji. Są przestroga dla odbiorcy, który powinien odnaleźć w nich własne niepokoje i dręczące pytania. Manifestował w nich swą świadomość artysty-człowieka, jednostki głęboko naznaczonej cierpieniem, który życie afirmuje, docenia, widza zaś przestrzega, pyta, prowokuje. O los człowieka narażonego na agresję i unifikację Szajna upominał się najgłośniejszym. W autobiograficznym

tekście *Dno* (1985), kilkakrotnie przez niego zmienianym, przywołuje czas pogardy:

„Dochodzi do nas zapach zupy i smród biegunki. Wszystko się miesza i przenika wzajemnie. Wysoko i z rzadka przelatujące gawrony przypominają sępy, a biały dym ulatujący z komina krematorium – ofiarą Abła. Nie wzbudzamy zainteresowania starszych więźniów. Jesteśmy rozebrani i szybko przebrani. Dostajemy pasiaki, spodnie, bluzę, czapkę i drewniaki. Czapkę po to, aby ją zdejmować przed panami naszego życia, esesmanami, buty po to, aby kaleczyły nam nogi, a spodnie – żeby z nas spadały. Ważę teraz 43 kilogramy, choruję na biegunkę i nazywam się: numer 18 729”.

Dla Szajny pierwotną wartością była wolność, którą dawała mu niczym nieograniczona kreacja. Sztuka, której poświęcił swoje życie, pozwoliła mu uporać się z obozową przeszłością, była swoistym katharsis i krzykiem sprzeciwu wobec opresji:

„Ucieczka w sztukę jest samoobroną przed bezbronnym poddaniem się!”.

Na terenie Muzeum Śląskiego stoi rzeźba *Przejście*, wykonana według projektu Szajny. Miała wieńczyć kopiec pojednania, wyrażać ideę, o której pisał w tekście *Testament Szajny* (2007). Słowa na niej umieszczone mogą być mottem każdej wystawy jego prac, także tej prezentowanej w MDSM w Oświęcimiu. Rzeźba-brama symbolizuje przejście od czasów pogardy dla podstawowych wartości człowieka do czasów poszanowania godności ludzkiej oparte na tolerancji, zaufaniu, miłości bliźniego oraz idei pojednania.

*Pamięć jest rzeczą ludzką.
Jedni nie mogą zapomnieć, drudzy nie chcą pamiętać.*

Józef Szajna urodził się 13 marca 1922 r. w Rzeszowie, zmarł 24 czerwca 2008 r. w Warszawie. To jeden z najwybitniejszych artystów świata teatru i sztuki. Malarz, scenograf, reżyser, teoretyk teatru, twórca autorskich, nowatorskich przedstawień. Więźniem KL Auschwitz i Buchenwaldu. Doświadczenia Szajny z okresu II wojny światowej, w tym wieloletni pobyt w obozach koncentracyjnych, oraz ich materialne przejawy w jego twórczości są niepodważalnym dziedzictwem kulturowym. Warsztat artystyczny nabyty w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie w zderzeniu z traumatycznym doświadczeniem osobistym, kształtuje Szajnę jako jednostkę wybitną w skali ogólnopolskiej i międzynarodowej.

Józef Szajna
Drang nach Osten – Drang nach Westen (1987)
własność Muzeum Śląskie w Katowicach

Reminiscence (1969-1990)
Józef Szajna

Józef Szajna
Reminiscence (1969-1990)
własność Muzeum Śląskie w Katowicach